

**МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ**

**«ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
НАУКИ І ОСВІТИ
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»**

ВИПУСК 66

22 грудня 2020 р.

м. Переяслав

УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ
В ПЕРЕЯСЛАВІ

Рада молодих учених університету

Матеріали
Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
**«ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
НАУКИ І ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»**

22 грудня 2020 року

Вип. 66

Збірник наукових праць

Переяслав – 2020

ІСТОРИЧНІ НАУКИ / ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

УДК 303.446.3:94(44)''1789/1799''

В'ячеслав Гордієнко, Галина Гордієнко
(Умань, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ІСТОРІОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ ДОВКОЛА ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1789 – 1799 РР.

У статті характеризується сучасний стан історіографії Французької революції. Розкривається соціальний контекст історичних досліджень.

Ключові слова: Французька революція, історіографічна ситуація, класична концепція, ревізійністська концепція, «неокласична парадигма».

The article characterizes the current state of historiography of the French Revolution. The social context of historical research is revealed.

Key words: French revolution, historiographical situation, classical concept, revisionist concept, «neoclassical paradigm».

Тема Французької революції 1789 – 1799 рр. не залишає байдужими дослідників з різних сфер гуманітаристики упродовж останніх двохсот років. За цей період вивчення історичного феномену революції нагромадився величезний комплекс знань. Дослідження проблематики революції триває, предметне поле дослідження постійно розширюється, але водночас, суперечки методологічного змісту між істориками не стихають. Загалом, можна стверджувати, що й сам історіографічний процес довкола Французької революції представляє собою захоплюючу драму інтелектуального протистояння й взаємопоборювання представників різних концепцій і підходів історичної науки в осмисленні головних аспектів великого перевороту. Про це свідчать, зокрема, історіографічні дослідження таких авторів як Альбер Собуль «Класична історіографія Французької революції про нинішні суперечки» [5] і Франсуа Фюре «Осягнення Революції» [6]. Якщо А. Собуль у своїх статтях аналізував здобутки істориків, які заснували класичну школу історіографії Французької революції (Ж. Жорес, А. Матьєз, Ж. Лефевр), то Ф. Фюре, переважно, зосередив свою увагу на результатах роботи дослідників з новаторськими підходами до вивчення феномену революції (О. Кошен, К. Мазорик, Д. Ріше). Наукові висновки А. Собуля і Ф. Фюре підтверджують актуальність проблеми еволюції поглядів істориків на генезис Французької революції кінця XVIII ст. і її соціальний зміст, яка триває й на сучасному етапі історіографічного процесу. Поряд з цим, викликає науковий інтерес явище істотного зниження гостроти дискусій між дослідниками революції, які належать до різних течій, напрямів і шкіл. Отож, видається доречним виявити особливості сучасної історіографічної ситуації довкола Французької революції.

Класична концепція Великої Французької революції, в основному, була сформована наприкінці XIX – на початку XX ст. Фундамент класичної концепції заклали праці Ф. Мін'є, А. Тьєра, А. Олара. Книги французьких істориків-марксистів Ж. Жореса, А. Матьєза завершили цей процес. Науково-теоретичним стрижнем класичної концепції інтерпретації революції у Франції наприкінці XVIII ст. стало положення про її антифеодальний та буржуазний характер. Упродовж XX ст. як історики-позитивісти, так і історики-марксистичні проводили свої дослідження з огляду на теоретичний конструкт – розгортання революції упродовж конституційного, жирондистського, якобінського і термідоріанського етапів відбувалося в інтересах певних соціальних класів і верств. Вважалося, що тільки соціально-економічний підхід відкриває можливості наукового вивчення політичних подій і явищ революції.

А. Олар свого часу був найавторитетнішим дослідником Французької революції. Пік творчості історика припадає на період становлення Третьої республіки у Франції. А. Олар перебував у самому центрі політичної боротьби за утвердження світської демократії, парламентаризму і республіканської форми правління в країні. Ця обставина вплинула на те, якому аспектові історії Французької революції дослідник віддав перевагу. Головна праця А. Олара має заголовок «Політична історія французької революції» [1]. Тобто, предметом його дослідження стала історія партійної боротьби й діяльність Національних зборів у роки революції. А. Олар вважав провідними чинниками революційного процесу політичні установи, систему виборів до Національних зборів, ідейний рух, який визначив трансформацію владних установ та інституцій. Історик ґрунтовно проаналізував діяльність політичних партій і груп під час революції і їхню боротьбу, а також коливання громадської думки і зміни у свідомості мас. Формування історичної концепції Французької революції А. Олара, в якій політичні інтереси партій та угруповань цілком збігалися з суспільними інтересами народних мас, мало безпосередній зв'язок з участю А. Олара в політичній боротьбі республіканців з монархістами в початковий період Третьої республіки.

Ж. Жорес, як історик Французької революції і представник її класичної концепції, належав до табору істориків-марксистів. Щоправда, на відміну від радянських дослідників революції, Ж. Жорес використовував марксистську методологію, не впадаючи в догматичні крайнощі. Варто зазначити, що Ж. Жорес вів активну громадсько-політичну діяльність, був відомим у Європі діячем французького й міжнародного соціалістичного руху, виступав проти мілітаризму, колоніалізму та війни. Його праця «Соціалістична історія Французької революції» належить до числа фундаментальних досліджень і вважається класичною. Публікація її відбулася майже одночасно з книгою А. Олара упродовж 1901 – 1903 рр. На відміну від своїх попередників Ж. Жорес зосередив дослідницьку увагу на економічних і соціальних аспектах Французької революції. Спираючись на об'ємний та розмаїтий архівний матеріал, історик довів, що революція стала результатом тривалої економічної та соціальної еволюції французького суспільства. Чотиритомна праця Ж. Жореса завершила становлення концепції революції як результату боротьби класів і станів, про що писали ще А. Барнав, Ф. Мінье, А. Тьєр та Ф. Гізо. Ж. Жорес, висвітлюючи історію революції, фактично, розповідає про історію боротьби пролетаріату і народних мас за свою свободу. «Ми вважаємо Французьку революцію фактом величезного значення, найкрупнішою подією з вражаюче плідним змістом; але, на наш погляд, вона не представляє собою чогось закінченого, коли історії залишається лише розвивати безкінечно її наслідки. Французька революція опосередковано підготувала піднесення пролетаріату. Вона підготувала для соціалізму дві суттєві умови: демократію і капіталізм», - наголошував Жан Жорес [2, с. 33].

Водночас, паралельно з формуванням класичної концепції Французької революції, були оприлюднені праці істориків, які не тільки значно розширили предметну сферу в дослідженні революції, але й спробували застосувати нові дослідницькі підходи. Серед них особливе місце займає Огюстен Кошен. У низці статей про витоки революції, які вийшли окремим виданням під заголовком «Малий народ і революція», історик доводив, що революція вибухнула внаслідок відповідних процесів, які відбулися у свідомості французів. А зміни в колективній свідомості стимулював так званий «малий народ» – інтелектуальна еліта Франції, починаючи з середини XVIII ст. О. Кошен першим знайшов і опрацював архівні матеріали про діяльність численних філософських клубів і товариств, які поширилися в містах королівства під впливом популярних філософів-просвітителів. За словами О. В. Чудінова: «Просвітницькі асоціації різних міст мали між собою тісні і постійні зв'язки, створюючи єдине соціокультурне середовище...» [7, с. 285]. О. Кошен показав, як упродовж тривалих філософських дискусій і суперечок виникла спільнота осіб – «*homo ideologicus*», які живуть у своєму відособленому від реального життя ідеальному світі й мислять соціологічними штампами. З часом саме ці представники інтелігенції стануть провідними діячами Генеральних штатів – Установчих зборів, а потім і революції. А філософські товариства згодом трансформуються у революційні клуби. «Малий народ» нав'язав

«великому народові» абстрактно-логічні схеми перебудови суспільства, у результаті чого Французька революція наповнюється такими явищами й ексцесами як страта короля, цивільне облаштування церкви, конфіскація й переділ власності, масовий терор, революційні війни. О. Кошен писав про філософські товариства: «Бо тут, як і в сектах, практикується переслідування незгодних. Напередодні кривавого терору 1793 р., з 1765 до 1780 р., у словесній республіці проходив безкровний терор, у якому роль Комітету суспільного порятунку грала «Енциклопедія», а роль Робесп'єра – Д'Аламбер. Цей терор косив репутації, як наступний революційний терор – голови; гільйотиною тоді слугувала диффамация, *ганьба*, як тоді говорили; це слово, з легкої руки Вольтера, в 1775 р. у провінційних товариствах вживалося з юридичною точністю. «Затаврувати ганьбою» – це цілком відповідна операція, яка передбачала цілу процедуру: слідство, обговорення, суд і, зрештою, виконання, тобто публічне засудження до презирства – ще один термін філософського права, значення якого ми тепер вже недооцінюємо» [4, с. 24]. Загалом, у своїх працях О. Кошен одним із перших в історіографії революції звернув увагу на свідомісні чинники суспільно-історичних процесів. До цього варто додати, що історик не був політично заангажованим дослідником, оскільки, маючи немалі статки, цілком присвятив себе науковій діяльності й не брав участі в політичному житті Третьої республіки.

Нові підходи у вивченні революції, які запропонував О. Кошен, не викликали інтересу в його колег-сучасників. Але в умовах піднесення Школи «Анналів» у другій половині ХХ ст. творчість цього історика набула актуальності завдяки відомому досліднику Французької революції Ф. Фюре. Цілий розділ своєї книги «Осягнення Французької Революції» історик присвятив О. Кошену. У розділі автор вказує на специфіку предмету дослідження революції О. Кошена: «Революція – це дещо більше, ніж дія, вона ще й мова (*langage*). Саме з огляду до цієї мови її машина й сортує людей. Ідеологія говорить вустами якобінських вождів куди більше, ніж вони самі використовують її у своїх промовах. У Кошена доволі тонко і дуже своєчасно підмічені вимоги, що накладаються мовою, й усунення самого суб'єкта при конституюванні політичної сфери» [6, с. 187].

Творчість О. Кошена стала своєрідним науковим містком між класичною і ревізіоністською концепціями Французької революції. У другій половині ХХ ст. внаслідок впливу «лінгвістичного повороту» й нарративізму в межах історичної науки відбуваються істотні зміни. Формується нова дослідницька парадигма, яку часто називають «постмодерністською». Але на рубежі ХХ – ХХІ ст. мова вже йде про «неокласичну» парадигму, яка поєднує з концепцією історичного розвитку розмаїті теорії «прагматичного повороту», комбінує мікро- і макроаналіз, зосереджується на діях історичних акторів у їхніх локальних ситуаціях, у контексті соціальних структур [3, с. 12]. Щодо вивчення феномену Французької революції, «прагматичний поворот» простежується у текстах відомого історика, представника Школи «Анналів» Роже Шарт'є. Його книга «Культурні витоки Французької революції» засвідчує схильність автора до інтерпретації революційних подій і процесів як результатів конструювання мовної та дискурсивної практик. Автор визнає активну роль мови, тексту й нарративних структур у створенні й висвітленні історичної реальності, що в цілому можна назвати культурологічною інтерпретацією. Поряд з цим, французький дослідник відмежовується від крайнощів постмодерністської моделі революції. Він вказує на те, що саме вибудовування подій та інтересів з допомогою дискурсу є наслідком дії соціальних структур. Представники різних соціальних груп і верств володіють неоднаковими можливостями (мовними, теоретичними, матеріальними) і неоднаково їх використовують. Таким чином, дискурсивні практики, на думку Р. Шарт'є залежать від об'єктивних властивостей кожної соціальної групи, чи спільноти, що разом складають суспільство. Історик зазначає: «Крім того, логіка побудови дискурсу зовсім не схожа на логіку, яка керує вчинками, ритуалами, поведінкою в буденному житті. Раціональність, яка організовує різні типи висловлювань, докорінно відрізняється від раціональності, що відає іншими видами діяльності» [8, с. 222].

Важливою особливістю сучасної історіографічної ситуації довкола Французької революції є відсутність конкуренції між різними суспільними силами і рухами за її політичну спадщину. Вона «владарює і в суспільстві, і в інститутах, особливо в університетських» [6, с. 90]. Більше того, головні її символи вже стали «місцями пам'яті» французів, що утверджують національну ідентичність.

Отож зменшення гостроти протистояння між класичною і ревізійністською концепціями революції відбувається внаслідок згасання соціально-політичного протистояння довкола її спадщини між різними соціальними групами у французькому суспільстві. У Франції вже відсутні спільноти, які б виступали за ліквідацію республіканського правління і відновлення монархії у різних її видах. Бачення політичного майбутнього Франції між «правими» і «лівими» вже не відрізняється так радикально як це було ще напередодні Другої світової війни. З іншого боку, в умовах стабільного розгортання історіографічного процесу щодо Французької революції відбувається не тільки зближення концепцій та ідей в її історіографії, але й взаємне визнання, а то й взаємне підтвердження істинності здобутків істориків, які працюють у межах різних дослідницьких парадигм.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. А. Олар. Политическая история Французской революции. Москва: Издание С. Скимунта, 1902. 952 с.
2. Жан Жорес. Социалистическая история Французской революции. В 6-ти т. Т. I. Учредительное собрание (1789-1791). Книга первая. Москва: Прогресс, 1976. 516 с.
3. Историческая наука сегодня: Теории, методы, перспективы / Под ред. Л. П. Репиной. Москва: Издательство ЛКИ, 2012. 608 с.
4. Кошен О. Малый народ и революция. М.: Айрис-пресс, 2004. 288 с.
5. Собуль Альбер. Классическая историография Французской революции о нынешних спорах. *Французский ежегодник*. 1976. Москва: Наука, 1978. С.155-170.
6. Фюре Ф. Постигание Французской революции. Санкт-Петербург: ИНАПРЕСС, 1998. 224 с., С. 159.
7. Чудинов А. В. Французская революция. История и мифы. Москва: Наука, 2007. 397 с.
8. Шартье Р. Культурные истоки Французской революции. Москва: Изд. дом «Искусство», 2001. 256 с.

УДК 94(477.63-21)«1944/1945»:625.1

*Артур Дробот
(Кривий Ріг, Україна)*

ВІДБУДОВА ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ КРИВБАСУ В ПЕРШІ ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ (1944-1945)

У статті на основі аналізу місцевої періодики висвітлюються особливості відновлення залізничного господарства Кривбасу у повоєнний час. Приділено увагу формам і методам інтенсифікації праці в посткупаційних умовах та на початку відбудови краю.

Ключові слова: *Криворіжжя, радянсько-німецька війна, залізничний транспорт, Сталінська залізниця, повоєнна відбудова, Долгінцевський вузол.*

The article, based on the analysis of local periodicals, highlights the features of the restoration of the railway economy of Kryvbas in the postwar period. Attention is paid to the forms and methods of labor intensification in the post-occupation conditions and at the beginning of the reconstruction of the region.

Key words: *Kryvyi Rih, Soviet-German war, railway transport, Stalin's railway, post-war reconstruction, Dolgintsevsky railway junction.*